شناسایی و سطح‌بندی موانع بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق: رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری

❖سیروس منصوری[1*] ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

صفحه : ۱۰۰-۷۸

چکیده

پژوهش حاضر باهدف «شناسایی و سطح‌بندی موانع بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق» انجام شد. روش پژوهش، مطالعه موردی از نوع مدلسازی بود. جامعه‌ی آماری پژوهش، خبرگان کلیدی شامل اعضای هیئت‌علمی دانشگاههای عراق بودند که به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند ۲۸ نفر انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل اسناد و پرسشنامه محقق ساخته خود تعاملی بود و برای تجزیه‌وتحلیل دادهها از تکنیک مدلسازی ساختاری تفسیری استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که ۹ عامل به‌عنوان موانع بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق نقش ایفا میکنند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که در بین این عوامل عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان زیربنایی‌ترین عامل ایفای نقش میکند. همچنین سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی، عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری، عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم وجود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی به‌عنوان موانع مهم زیربنایی ایفای نقش می‌کند. همچنین برنامه‌های درسی محلی و بومی، عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی به‌عنوان موانع روبنایی و به عبارتی به‌عنوان پیامدهای عوامل زیربنایی قبلی مشخص شدند.

واژگان کلیدی: بین‌المللی سازی آموزش عالی، برنامه درسی، آموزش عالی

■دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸ ■ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۶/۲۷

[1]دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک ایران

s-mansoori@araku.ac.ir

[2]استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

[3]کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

مقدمه

پدیده جهانی‌شدن اقتصاد و فرهنگ از سویی و موضوع جهان‌وطن بودن علم و فناوری از سوی دیگر روند رو به رشد فعالیت‌های بین‌المللی را افزایش داده است (Hallaj et al., 2021). حرکت آزاد و بدون محدودیت سرمایه اطلاعات و ایده در سطح جهان که تحرک و جابجایی دانشجویان و پژوهشگران، نوآوران بخشی از آن است بن‌مایه تشکیل سرمایه انسانی در یک چارچوب و استاندارد جهانی است(ZakerSalehi & Salehi Najafabadi, 2012). زیرا یکی از راه‌های مناسب برای مقابله با آثار ناخواسته جهانی‌شدن، بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها است، زیرا بین‌المللی شدن با توجه و احترام به مرزها، فرهنگ‌ها و منافع مشترک عمل می‌کند. همین امر سبب شده است که امروزه، جغرافیای تحرک بین‌المللی دانشجویان در حال تغییر است، زیرا تعداد فزاینده‌ای از کشورها در حال حاضر فعالانه درگیر جذب دانشجویان بین‌المللی هستند. این امر در کاهش سهم جهانی کشورهای ایالات‌متحده آمریکا، بریتانیا، استرالیا و کانادا و در تنوع مقاصد حرکتی مشهود است (Börjesson, 2017). یکی از موضوعاتی که در دوران اخیر، از نیازهای ضروری آموزش عالی محسوب می‌شود، پدیده‌ی بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها هست. بین‌المللی شدن آموزش عالی، فرایندی است که به‌عنوان راهکار و پاسخ منطقی برای چالش‌های برآمده از جهانی‌شدن توسط صاحب‌نظران آموزش عالی و به دنبال آن دانشگاه‌ها درجگان موردتوجه قرارگرفته است. Rubin (2001)معتقداست که بین‌المللی شدن، شناسه جهانی‌شدن نیست، بلکه هم یک محصول وهم یک عامل در جهانی‌شدن است. درحالی‌که Knight (2008)در جدیدترین تعریف خود بین‌المللی شدن را فرایند(ادغام) تلفیق یک بعد بین‌المللی، بین فرهنگی یا جهانی در فرایند، کارکرد یا تحویل آموزش عالی در سطوح مؤسساتی و ملی معرفی می‌کند (Hakimzadeh, 2010).

اصطلاح جهانی‌شدن گاهی به‌جای بین‌المللی شدن استفاده می‌شود، به اعتقاد اسکات، بین‌المللی شدن وجود و حضور دولت- ملت‌ها را مفروض و قطعی می‌پندارد، درحالی‌که جهانی‌شدن فرایندی در جهت کاهش حضور و اقتدار دولت و ملت‌هاست بین‌المللی شدن بحثی در حیطه دیپلماسی و فرهنگ است، درحالی‌که جهانی‌شدن، مفهومی مرتبط با نظام سرمایه‌داری و گسترش فرهنگ مصرف‌گرایی است. نایت این دو را یکسان نمی‌پندارد، به اعتقاد او جهانی‌شدن وتاثیرات آن بر اقتصاد، فرهنگ و سیاست در جهان اشاره دارد، اما بین‌المللی شدن آموزش عالی یک راهبرد و سیاست انتخابی است که دولت‌ها برای مواجهه و بهره‌برداری مناسب از فرایندهای جهانی‌شدن به کار می‌گیرند (Mohseni et al, 2013). در این راستا اولین چیزی که با شنیدن دانشگاه بین‌المللی یا آموزش عالی بین‌المللی به ذهن متبادر می‌شود، تبادل دانشجو است چراکه کلاسیک‌ترین، معمول‌ترین و پربسامدترین شکل بین‌المللی سازی آموزش عالی همین تبادل

دانشجو یا جذب دانشجو از سایر کشورها است.اما بین‌المللی سازی آموزش عالی چه در سطح نظری وجه عملی، ماجرایی طولانی و پرپیچ‌وخم دارد.که ابتدا مرور کوتاهی بر ادبیات بین‌المللی سازی آموزش عالی داشته باشیم. بین‌المللی سازی آموزش عالی، علی‌رغم اینکه واضح به نظر می‌رسد مفهوم سیال، مبهم و پیچیده‌ای است وجه آن دسته از عبارت‌هایی است که در معانی متعددی به کار می‌رود. درواقع ذی‌نفعان مختلف در کشورهای مختلف به‌تناسب اهداف و نیازهای خود آن را در معنای موردنظرشان به کار می‌گیرند. این موضوع هرچند به فراگیری این پدیده اشاره دارد اما باعث ابهام و سردرگمی می‌شود. از اواخر قرن بیستم که بین‌المللی سازی آموزش عالی مطرح‌شده است، متفکران زیادی سعی کردند با ارائه تعریف جامع و کاملی به شفافیت موضوع کمک کنند اما با توجه به پیچیدگی و چندوجهی بودن پدیده موردبحث، ارائه چنین تعریفی کار دشواری است.البته باید توجه کرد که معنای بین‌المللی شدن آموزش عالی نیز در طی چند دهه متحول شده است.در دهه هشتاد میلادی مراد از بین‌المللی شدن آموزش عالی بیشتر تبادلات آموزشی و انجام تحقیقات مشترک علمی با شرکای خارجی بود .به‌مرور با گسترش فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها، این تعریف نیز گسترده‌تر شد.در دهه نود میلادی بین‌المللی شدن آموزش عالی بیشتر به‌مثابه فرایند و رویکرد سازمانی تعریف می‌شد. نایت که یکی از محققین برجسته این حوزه است، بین‌المللی شدن را فرایند تلفیق جنبه بین‌المللی یا بین فرهنگی در کارکرد تدریس، تحقیق و خدمات یک موسسه تعریف کرد (Knight, 1994). بعدها نایت در تعریف خود تجدیدنظر کرد او برای انطباق با واقعیت‌های روز به‌جای کارکردهای اختصاصی نظیر تدریس و خدمات به اصطلاحات کلی‌تری پرداخت. هدف او آن بود که در کنار سطح سازمانی بتواند به سطح ملی/بخشی نیز بپردازد. بین‌المللی شدن در سطح ملی/بخشی و نهادی طبق تعریف جدید عبارت است از : "فرایند تلفیق جنبه‌های بین‌المللی ، بین فرهنگی وجهانی در اهداف، کارکردها و ارائه آموزش تکمیلی پس از مدرسه" (Knight, 2015) امروزه تعریف نایت از مورد وفاق نرین تعاریف است.

بین‌المللی کردن دانشگاه‌ها تبدیل به سیاست مهم دولت‌ها و سهام‌داران شده و به یکی از ویژگی‌های کلیدی دانشگاه‌های موفق تبدیل‌شده است (Svetlik & Bracek Lalic, 2016). به اعتقاد نظریه‌پردازان اهمیت جذب دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه‌ها در جهت بهبود کیفیت و بین‌المللی شدن آن‌ها و اینکه، برجسته‌ترین شاخص بین‌المللی سازی آموزش عالی را جابجایی دانشجویان بیان کرده‌اند(Teichler, 2014; Oztorgot, 2014; Fakunle, 2020) بنابراین می‌توان ادعا کرد مهم‌ترین عنصر کلیدی موفقیت دانشگاه‌های بین‌المللی درصحنه رقابت جهانی جذب هرچه بیشتر دانشجو خارجی است ازاین‌رو دانشگاه‌ها با ترفندها و ارائه خدمات گوناگون تلاش می کننده دانشجویان بالقوه را به دانشجویان بالفعل تبدیل نموده

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

و سپس مشتریان جذب‌شده را اولا به مشتریان دائمی تبدیل کرده وثانیا از آنان به‌عنوان ابزاری برای تبلیغ خدمت خود استفاده نمایند(Liu, 2018).

Chan (2004) همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها را شامل تبادلات علمی، تدوین برنامه درسی، ارائه دروس مشترک، همکاری‌های پژوهشی، دعوت مشترک برای پروژه‌های پژوهشی و بهبود تطبیقی الگوبرداری می‌دانست. اهداف همکاری بین‌المللی دانشگاه‌ها می‌تواند در سطوح مختلف متفاوت باشد. به‌طورمعمول، در کشورهای درحال‌توسعه، این اهداف شامل تقویت بخش خصوصی، توسعه زیرساخت‌های آموزشی، توسعه بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی از طریق تبادل اساتید و دانشجویان و رسیدگی به نیازهای اساسی مدیریت منابع پایدار، توسعه منابع انسانی و رشد اقتصادی است (Mohseni et al., 2013). همکاری بین‌المللی شامل تبادل دانشجو، اساتید و کارکنان، تبادل علمی، تدوین برنامه درسی، ارائه دوره‌های مشترک و پروژه‌های تحقیقاتی مشترک است. اهمیت آن به تبادل آزاد دانشجویان، اساتید و کارکنان ختم نمی‌شود، بلکه اهمیت آن با ایجاد و گسترش اتحادهای استراتژیک برای استفاده بیشتر از منابع و سرمایه کمیاب بیشتر می‌شود(Mohseni et al., 2013).

بااین‌حال، آنچه در ادبیات موجود کمتر به آن پرداخته‌شده، تمایز اساسی میان نظام آموزش عالی عراق با کشورهای همسایه نظیر ترکیه، اردن یا عربستان سعودی است. درحالی‌که کشورهای مذکور عمدتاً با موانع درون‌سازمانی مانند کُندی بوروکراسی روبرو هستند (Mishra & Chaudhary, 2026; Hidayanto et al., 2021)، نظام آموزش عالی عراق در بستری کاملاً متفاوت و شکننده تعریف می‌شود. عراق کشوری است که دهه‌ها جنگ متوالی، تحریم‌های بین‌المللی و خشونت‌های فرقه‌ای، نه‌تنها زیرساخت‌های فیزیکی آن را ویران کرده، بلکه سرمایه انسانی آن را نیز هدف قرار داده است. این وضعیت به پدیده‌ای به نام آموزش‌زدایی[1] منجر شده است(Adriaensens, 2009; von Sponeck, 2009). افزون بر این، عراق میزبان میلیون‌ها آواره و پناهنده است که فشار بی‌سابقه‌ای بر امکانات آموزشی وارد کرده است(Qadir, 2024).

وجه تمایز دیگر این کشور، تفاوت در اثربخشی سیاست‌های وارداتی است. مطالعه Jafar (2021) نشان می‌دهد که تلاش‌های بین‌المللی سازی در عراق اغلب به‌صورت جزیره‌ای و بدون توجه به بافتار محلی انجام‌شده است. همچنین تحقیقات Farrington (2026) تأکید می‌کند که اثربخشی این ابتکارات تحت تأثیر نبود نظارت پایدار قرار دارد. داده‌های عینی نیز گویای این تمایز است: بر اساس رتبه‌بندی تایمزهایگر

[1] Educide

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

در سال ۲۰۲۶، عراق با ۵۷ دانشگاه دارای بیشترین تعداد دانشگاه در میان کشورهای عربی است، بااین‌حال سهم دانشجویان بین‌المللی در این دانشگاه‌ها پایین است (Times Higher Education, 2026).

درنتیجه، برخلاف کشورهای منطقه که با موانع «سازمانی» روبرو هستند، عراق با موانعی در سطح «بنیادین» مواجه است. ضرورت مطالعه حاضر در همین نقطه نهفته است: شناسایی و سطح‌بندی موانع بین‌المللی سازی در کشوری که اولین گام برای بین‌المللی شدن،. این مطالعه با رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری، نقشه راهی متناسب با واقعیت‌های منحصربه‌فرد عراق ارائه می‌دهد. از سویی دیگر با بررسی پیشینه پژوهش میتوان نتیجه گرفت که عمده پژوهشهای انجام‌شده در خصوص بینالمللی شدن آموزش عالی عوامل اثرگذار را بدون سطحبندی و همچنین تعیین میزان تأثیر و تأثر آن‌ها بر همدیگر موردبررسی قرار دادند و تاکنون پژوهشی که به سطح‌بندی این عوامل بپردازند موردتوجه قرار نگرفته است. حال‌آنکه با شناسایی و سطحبندی این عوامل می‌توان بر اساس اولویت‌های به‌دست‌آمده در خصوص این عوامل تصمیم گرفت. درواقع در پژوهش‌های موجود مشخص نشده که بهمنظور انجام یک مداخله مناسب، این مداخله از چه نقطه‌ای باید آغاز گردد، بر چه عواملی باید بیشتر تأکید شود و ترتیب ارائه این موارد باید چگونه باشد. بر این اساس در این مطالعه، ابتدا به شناسایی عوامل مؤثر پرداخته شد و سپس روابط بین این عوامل و راه دستیابی به پیشرفت توسط این عوامل ارائه شد.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر مطالعه موردی از نوع مدل‌سازی ساختاری تفسیری بود. روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری با تجزیه‌وتحلیل معیارها در چند سطح متفاوت به تحلیل ارتباط و تعامل بین متغیرها می‌پردازد. جامعه‌ی آماری پژوهش در پژوهش حاضر شامل خبرگان آشنا به مسائل آموزش عالی شامل اعضای هیئت‌علمی و روسای دانشگاه‌های عراق بود. معیار ورود نمونه در بخش اعضای هیئت‌علمی، احراز حداقل دو مورد از شاخص‌های ذیل بود: تجربه تدریس در دوره‌های بین‌المللی ، فارغ‌التحصیلی از دانشگاه‌های برتر جهان ، عضویت فعال در انجمن‌های علمی بین‌المللی مرتبط با آموزش عالی و مشارکت در کمیته‌های تدوین استانداردهای ملی آموزش عالی عراق بود. روش نمونه‌گیری هدفمند و تعداد نمونه ۲۸ نفر بودند. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته خود تعاملی بر اساس ادبیات پژوهش در قالب ۹ شاخص بود. اعتبار پرسشنامه بر اساس روایی محتوایی(CVR) و شاخص لاوشه ۹۴/ . به دست آمد. همچنین به منظور پایایی ابزار از ضریب کاپای کوهن استفاده شد که ضریب توافق بین دو ارزیاب کامل(۱) به دست آمد. به منظور اطلاعات حاصله بر اساس روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری جمع‌بندی و ماتریس خودتعاملی ساختاری

نهایی تشکیل گردیده است. ماتریس دریافتی از تبدیل ماتریس خود تعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی ۰ و ۱ به دست می‌آید. برای استخراج ماتریس دریافتی در هر سطر ماتریس خود تعاملی به‌جای علائم X و V از عدد یک و به‌جای علائم A و O از عدد صفر استفاده می‌شود. پس از تعیین مجموعه دستیابی و مجموعه پیش‌نیاز، اشتراک دو مجموعه حساب می‌شود. اولین متغیری که اشتراک دو مجموعه برابر با مجموعه قابل‌دستیابی (خروجی‌ها) باشد، سطح اول خواهد بود. بنابراین عناصر سطح اول بیشترین تأثیرپذیری را در مدل خواهند داشت. همچنین برای میزان اثرگذاری هرکدام از متغیرها بر همدیگر نیز از نرم‌افزار میک مک استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

به‌منظور پاسخ به این سؤال که عوامل اثرگذار بر بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق کدامند؟ با بررسی ادبیات پژوهش و همچنین مصاحبه با متخصصان، و با تلفیق کدهای استخراج‌شده، ۹ متغیر اثرگذار نهایی به‌عنوان عوامل و متغیرهای تأثیرگذار بر بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق استخراج شدند که در جدول ۱ ارائه‌شده است:

جدول ۱: موانع بین‌المللی شدن نظام آموزش عالی عراق

شاخص	منابع
عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته	Parvin et al. ,Saadati (2025) ,Kurdi (2025) ,Fathi Vajargah et al. (2023) ,(2021) .Mehravar et al. (2022)
برنامه‌های درسی محلی و بومی	Abdulrahman & Sharif ,Ghafar et al. (2025) Fathi Vajargah et ,Wen et al. (2018) ,(2022) Mehravar et al. (2022) ,al. (2023)
سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی	,Parvin et al. (2021) ,Kurdi (2025) ,Barahouei & Bagherimajd (2020) Poursaeed et al. (2019)
عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی	Constantinescu et ,Alemu & Cordier (2017) ,Saadati (2025) ,Kurdi (2025) ,al. (2020) ,Khorasani & Zamani Manesh (2012) Poursaeed et al. (2019)

شاخص	منابع
عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز	Abdulrahman & Tahir (2025), Parvin et al. ,Abdulrahman & Sharif (2022) Fathi ,Constantinescu et al. (2020) ,(2021) Poursaeed et al. ,Vajargah et al. (2023) (2019)
عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری	Parvin et ,Ghafar et al. (2025) ,Kurdi (2025) ,Constantinescu et al. (2020) ,al. (2021) Mehravar et al. ,Fathi Vajargah et al. (2023) (2022)
عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی	Kurdi (2025) ,Rahim & Hassan (2023), Parvin et al. (2021) ,Ghafar et al. (2025), Fathi Vajargah et al. (2023)
عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق	Parvin et al. ,Rahim & Hassan (2023) Khorasani & Zamani Manesh ,(2021) Fathi Vajargah et al. (2023) ,(2012)
عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی	Parvin et al. ,Saadati (2025) ,Kurdi (2025) ,Constantinescu et al. (2020) ,(2021) Fathi ,Khorasani & Zamani Manesh (2012) Poursaeed et al. ,Vajargah et al. (2023) (2019)

همان‌گونه که در جدول ۱ مشخص نشان داده‌شده است، بر اساس بررسی ادبیات تحقیق، عوامل و موانع اصلی اثرگذار بر توسعه بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی عراق شامل عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته، سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی، برنامه‌های درسی محلی و بومی، عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی، عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری، عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی است.

مدل‌سازی نهایی با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری: در این مرحله پس از شناسایی اصلی‌ترین موانع مؤثر بر بین‌المللی شدن در آموزش عالی عراق، این متغیرها با استفاده از روش ISM سطح‌بندی می‌شوند. بدین منظور پرسشنامه‌های نهایی به‌منظور تحلیل روش ISM و سطح‌بندی متغیرها در

اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت. بدین‌صورت که ۹ متغیر مشخص‌شده در سطر و ستون جدول قرارگرفته و از مشارکت‌کنندگان خواسته شد که با توجه به نمادهای V، A، X و O نوع ارتباطات دوبه‌دوی متغیرهای پژوهش را مشخص کنند. روابط استخراج‌شده از این پرسشنامه‌ها در جدول ۲ مشخص‌شده است.

جدول ۲. ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM)

عامل	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹
۱	X	V	X	X	X	X	V	V	V
۲		X	V	X	X	X	X	X	A
۳			X	V	A	A	A	A	O
٤				X	A	A	A	A	A
٥					X	X	X	X	X
٦						X	A	X	X
۷							X	X	X
۸								X	X
۹									X

سپس در مرحله بعد با تبدیل نمادهای روابط ماتریس SSIM به اعداد ۰ و ۱ برحسب قواعد فوق الاشاره، می‌توان ماتریس RM را به دست آورد. نتایج حاصل در جدول ۳ مشخص‌شده است.

جدول ۳. ماتریس دستیابی اولیه (RM)

عامل	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰
۳	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰
٤	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰
٥	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
٦	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱
۷	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۸	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۹	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱

در این مرحله، باید سازگاری درونی متغیرها برقرار شود. نتیجه‌ی حاصل را می‌توان در قالب جدول۴ مشاهده کرد. در این جدول اعداد ۱که علامت گرفته‌اند، گویای این هستند که در ماتریس دستیابی اولیه ۰ بوده‌اند و پس از سازگاری عدد ۱ گرفته‌اند.

جدول ٤: ماتریس دستیابی نهایی

عامل	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹	قدرت نفوذ
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹
۲	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
۳	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۳
٤	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۲
٥	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹
٦	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۸
۷	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
۸	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
۹	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
قدرت وابستگی	۳	۸	۷	۹	۷	۷	۶	۷	۸	-

در مرحله‌ی بعد و به‌منظور تعیین سطح و اولویت متغیرها، مجموعه‌ی دریافتی و مجموعه‌ی پیش‌نیاز برای هر متغیر تعیین می‌شود. مجموعه‌ی دریافتی شامل مجموعه‌ای است که در آن سطرهای متغیر به ستون متغیر منجر شده باشند و مجموعه‌ی پیش‌نیاز، شامل مجموعه‌ای است که در آن ستون‌ها به سطرها منجر شده باشند، با مشخص شدن اشتراک این دو مجموعه، مجموعه‌ی مشترک شکل می‌گیرد. اگر عوامل مجموعه‌ی مشترک با مجموعه‌ی دستیابی برابر باشد، سطح اول مدل را به خود اختصاص می‌دهد. با حذف این عوامل و تکرار این مرحله برای سایر متغیرها، سطح تمام موانع تعیین‌شده است. جداول ۵ الی ۸ بیانگر نتایج این مرحله از پژوهش است.

جدول ۵. تعیین سطح موانع (سطح اول)

عامل	مجموعه دریافتی	مجموعه پیش‌نیاز	اشتراک پیش‌نیاز با دریافتی	سطح
۱	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۴-۵-۶	۱-۴-۵-۶	
۲	۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۴-۵-۶-۷-۸-۹	
۳	۳-۴-۹	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۳-۹	
٤	۱-۲-۴	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۴	سطح اول
٥	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	
٦	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۷	۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۸	۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۹	۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	

با توجه به نتایج جدول و ازآنجایی‌که عامل ۴ (عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌های عراق در سطح جهانی) مجموعه اشتراک پیش‌نیاز با دریافتنی دقیقا برابر با مجموعه دریافتنی است. این عامل سطح اول مدل را تشکیل می‌دهد.

جدول٦. تعیین سطح موانع(سطح دوم)

عامل	مجموعه دریافتی	مجموعه پیش‌نیاز	اشتراک پیش‌نیاز با دریافتی	سطح
۱	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۵-۶	۱-۵-۶	
۲	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۳	۳-۹	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۳-۹	سطح دوم
٥	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	
٦	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۷	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۸	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	
۹	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۳-۵-۶-۷-۸-۹	

با توجه به نتایج جدول و ازآنجایی‌که در مانع و چالش ۳ یعنی برنامه‌های درسی محلی و بومی، مجموعه اشتراک پیش‌نیاز با دریافتی دقیقا برابر با مجموعه دریافتی است، درنتیجه این مانع، سطح دوم مدل را شکل می‌دهد.

جدول ۷. تعیین سطح موانع (سطح سوم)

عامل	مجموعه دریافتنی	مجموعه پیش‌نیاز	اشتراک پیش‌نیاز با دریافتنی	سطح
۱	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۵-۶	۱-۵-۶	
۲	۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم
۵	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم
٦	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم
۷	۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم
۸	۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم
۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	۱-۲-۵-۶-۷-۸-۹	۲-۵-۶-۷-۸-۹	سطح سوم

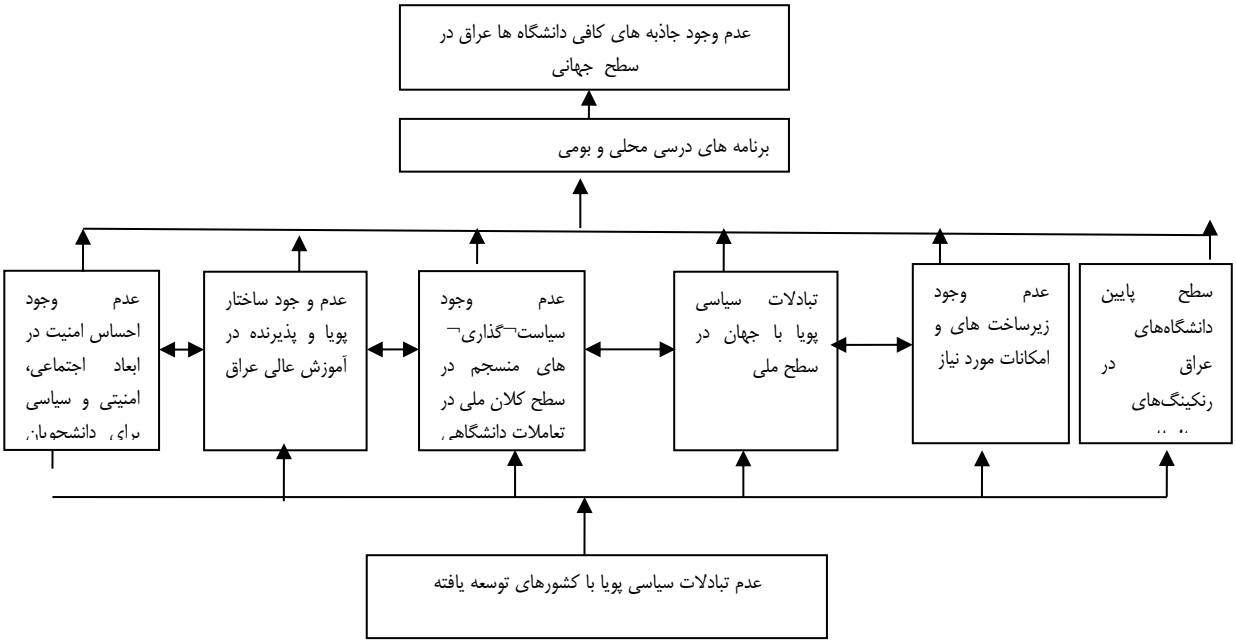
با توجه به نتایج جدول و ازآنجایی‌که موانع و متغیرهای ۲ و ۳ و ۵ و۶ و ۷و ۸ و۹ یعنی سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی، عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری،عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی، مجموعه اشتراک پیش‌نیاز با دریافتی دقیقا برابر با مجموعه دریافتی است. این هفت مانع سطح سوم مدل را شکل می‌دهند.

جدول ۸. تعیین سطح موانع(سطح چهارم)

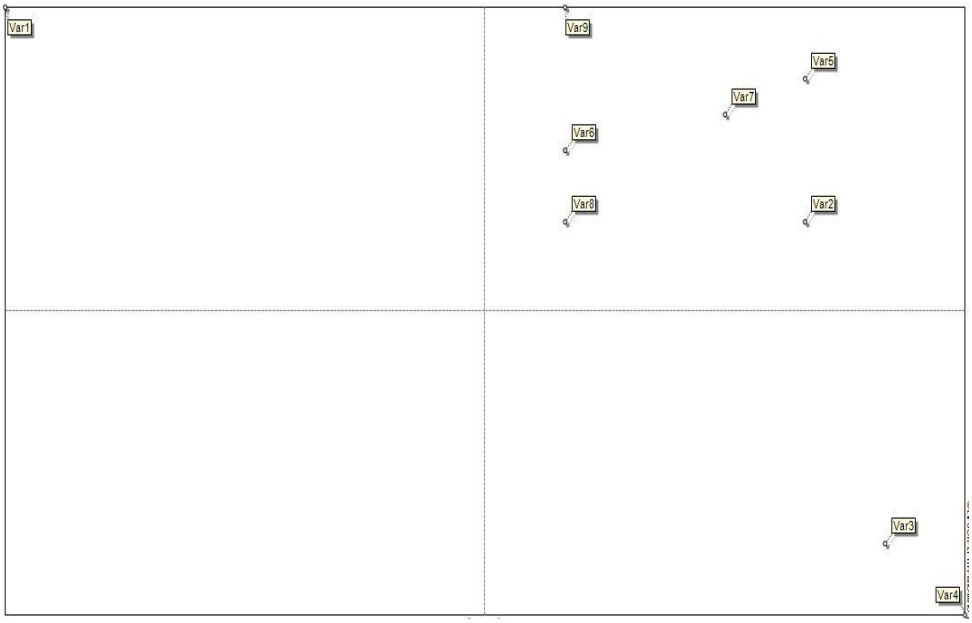
عامل	مجموعه دریافتنی	مجموعه پیش‌نیاز	اشتراک پیش‌نیاز با دریافتنی	سطح
۱	۱	۱	۱	سطح چهارم

با توجه به نتایج جدول و ازآنجایی‌که عامل ۱ (عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته) مجموعه اشتراک پیشنیاز با دریافتی دقیقا برابر با مجموعه دریافتی است. این مانع سطح چهارم مدل را شکل میدهد

همان گونه که مشخص است موانع اصلی اثرگذار بر بین‌المللی شدن آموزش عالی عراق شامل چهار سطح است که به شیوه‌های مختلف بر همدیگر تأثیرگذار و تأثیرپذیر هستند که در سطوح چهارگانه ارائه‌شده است.

همان‌گونه که در شکل فوق مشخص است موانع اصلی اثرگذار بر بین‌المللی شدن در آموزش عالی عراق شامل چهار سطح است که به شیوه‌های مختلف و در سطوح چهارگانه بر همدیگر تأثیرگذار و تأثیرپذیر هستند که در سطوح چهارگانه ارائه‌شده است. علاوه بر این بر اساس تأثیر و اثر هرکدام از موانع و چگونگی میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها بر همدیگر می‌توان مدل MICMACرا در قالب زیر ارائه داد.

شکل (٤-۲) مدل MICMAC

همانگونه که نمودار فوق نشان میدهد عاملهای ۲و ۵و ۶و۷و۸ و۹ یعنی سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی، عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری، عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی بهعنوان متغیرهای پیونددهنده دارای بیشترین قدرت نفوذ و بیشترین قدرت وابستگی میباشند. همچنین عاملهای ۳ و ۴ یعنی برنامه‌های درسی محلی و بومی و عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی بهعنوان متغیر وابسته دارای قدرت وابستگی زیاد و قدرت نفوذ کم هستند. همچنین عامل ۱ یعنی عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان متغیر مستقل کلیدی بهحساب میآید. همچنین هیچ‌کدام از متغیرها نقش متغیر مستقل را ایفا نمی‌کنند بنابراین میتوان در یک نتیجه‌گیری کلی بیان داشت که اغلب متغیرها باهم دیگر در کنش و واکنش قوی بوده و ارتباط متقابل با یکدیگر دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی ادبیات و نظرخواهی از متخصصان نشان داد که ۹ مانع شامل عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته، سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی، برنامه‌های درسی محلی و بومی، عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی، عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری، عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی از اصلیترین موانع اثرگذار بر شکلگیری بین‌المللی شدن در آموزش عالی عراق به‌حساب میآید. نتایج پژوهش با پژوهش Barahouei ,Parvin et al. (2021) ,Fathi Vajargah et al. (2023) Khorasani & Zamani Manesh ,Mehravar et al. (2022) ,& Bagherimajd (2020) ZakerSalehi & Salehi .Salimi et al. (2022) ,Poursaeed et al. (2019) (2012) Najafabadi (2012).همراستا است. نتایج پژوهش ها نشان میدهد که عوامل اثرگذار بر بین‌المللی سازی آموزش عالی میتواند طیف وسیعی از عوامل برون دانشگاهی همچون مسائل سیاسی، اقتصادی و فرهنگی بیرون از دانشگاه و همچنین ساختارهای دانشگاه و رویههای مربوط به سیاستگذاری دانشگاهی نقش قابلملاحظهای دارند.

نتایج پژوهش نشان داد که عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان سطح چهارم و زیربناییترین مانع در مقوله بین‌المللی سازی در نظام آموزش عالی عراق ایفای نقش میکند. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهش Fathi Vajargah et al. ,Arasteh (2006) ,Parvin et al. (2021) (2023), Bozorgmehri (2006) و Mehravar et al. (2022) که نشان دادهاند که عوامل سیاسی یک از زیربناییترین عوامل در توسعه و تعامل آموزش عالی بینالمللی است همراستا است. در تبیین این نتیجه میتوان گفت که بسترهای سیاسی حاکم بر کشورها ازاین‌جهت نقش پررنگی در توسعه بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی ایفا میکنند که از یک‌جهت در صورت تعامل بالای سیاسی بین کشورها سندهای همکاری در سطح ملی تدوین میشود و این موضوع منجر به تعامل پویا در بین دانشگاههای کشورها میشود. از طرف دیگر درصورتی‌که نگرش جامعه جهانی نسبت به یک کشور مثبت باشد و رابطه و تعامل بالایی با کشورهای دیگر داشته باشند، بسترهای مربوط به جذب و فرایندهای پذیرش از قبیل ویزا، کار، و فضای مناسب برای حضور دانشگاه‌ها در کشورهای مقصد افزایش مییابد. بنابراین در صورت تعامل پویا و فضای مناسب سیاسی، امکان بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی در دانشگاهها افزایش مییابد.

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

همچنین نتایج پژوهش نشان داد که سطح پایین دانشگاه‌های عراق در رنکینگ‌های بین‌المللی،عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز، عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری، عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منسجم در سطح کلان ملی در تعاملات دانشگاهی، عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق، عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی به‌عنوان سطح سوم و یکی از سطوح زیربنایی در سطح ششم نقش ایفا میکند. نتایج این بخش از پژوهش با پژوهشهای Fathi Vajargah et al. (2023) ,Parvin et al. (2021) Mehravar et al. و Fathi Vajargah et al. (2023) ,Constantinescu et al. (2020) Wen ,Khorasani & Zamani Manesh (2012) ,Poursaeed et al. (2019) ,(2022) et al. (2018) همراستا است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که برای توسعه و ارتقای بین‌المللی سازی در آموزش عالی دانشگاهها باید سیاست‌گذاری‌های کلان در سطح دانشگاهی و ملی شکل بگیرد. به‌عبارت‌دیگر اگرچه تعاملات و زمینه‌های سیاسی کشورها به‌عنوان یکی از اصلیترین و بنیادی‌ترین عوامل نقش ایفا می‌کند، بااین‌حال سیاست‌گذاری‌های وزارتی و ملی در حوزه تعامل دانشگاهی یکی از عوامل اساسی در این زمینه است. به‌بیان‌دیگر، تدوین یک‌چشم انداز و زمینه مناسب و سیاست‌گذاری‌های مدون و منسجم در سطح ملی در وزارت آموزش عالی عراق و وزارتخانه‌هایی که مشخصاً به‌طور معناداری با آموزش عالی مرتبط هستند میتواند یکی از عامل مؤثر و کلیدی در شکلگیری و توسعه بین‌المللی سازی در آموزش عالی باشد.

همچنین در این سطح از مدل عدم تسهیل فرایند پذیرش دانشجو در ابعاد سیاسی و اداری بهعنوان یکی دیگر از موانع زیر بنایی در مدل و در سطح سوم مطرح شد. در تبیین این نتیجه میتوان گفت که ابعاد سیاسی و اداری در فرایند جذب و اعزام دانشجو و استاد بین‌المللی، نگهداشت دانشجویان بین‌المللی و برندینگ دانشگاه بهعنوان مقصد دانشجویان و اساتید بین‌المللی بسیار تأثیرگذار است. این مسئله که دانشگاهها در یک کشور به دلیل موقعیت‌ها و شرایط سیاسی میتوانند تصور ناامن بودن را ایجاد کنند و یا اینکه نظام آموزش عالی یک کشور در فرایند پذیرش و جذب دانشجویان و اساتید دارای رویههای سخت‌گیرانه‌ای و غیرمرسوم باشند، میتواند در کاهش تمایل دانشجویان و اساتید در انتخاب آن دانشگاه نقش اساسی ایفا کند. به‌بیان‌دیگر، دانشجویان و اساتید بین‌المللی در فرایند بین‌المللی سازی آموزش عالی عمدتاً دانشگاه های و مراکز علمی را انتخاب میکنند که از منظر سیاسی و همچنین رویه های اداری دارای کمترین پیچیدگی و حساسیت باشند. بر همین اساس، بین فضای سیاسی -ایدئولوژیک و اداری حاکم بر آموزش عالی کشورها و میزان دانشجویان بین المللی آن دانشگاه‌ها یک رابطه معنادار وجود دارد.

علاوه بر این، یکی از موانع مهم دیگر در بحث شکل گیری و توسعه بین‌المللی سازی در نظام آموزش عالی عراق عدم وجود زیرساخت‌های و امکانات موردنیاز بود. یکی از موانع اساسی تعامل دانشگاهی و درنتیجه یک مانع اساسی در بین‌المللی سازی آموزش عالی، به‌خصوص برای دانشجویان بینالمللی ایجاد بستری برای اشتغال در آینده است. به‌بیان‌دیگر تعداد قابل‌توجهی از دانشجویان دانشگاه مقصد را به این پیشفرض انتخاب میکنند که از این طریق بتوانند در آینده در کشور مقصد اشتغال به کار به دست بیاورند، به همین دلیل آمارها موجود گویای این است که بین توسعه اقتصادی با پذیرش دانشجویان بینالمللی در کشورها یک ارتباط معناداری وجود دارد. همچنین در رابطه با بسترهای اقتصادی انتظار میرود دانشگاههای مقصد پذیرش دانشجو بتوانند در صورت نیاز کمک‌هزینه‌های تحصیلی مناسب به دانشجویان بین‌المللی ارائه دهند. این مسئله میتواند یک مشوق قدرتمند برای دانشجویان بین‌المللی در انتخاب دانشگاه ها و درنتیجه شکلگیری و بهبود ارتقای شاخص‌های بین‌المللی سازی در آموزش عالی شود. علاوه بر بسترهای اقتصادی، امکانات دانشگاه‌های، مراکز رفاهی دانشجویی، سالن‌های ورزشی، بسترهای فراغتی، و سامانه‌های اینترنتی قوی فعال و بسیاری از بسترهای دیگر می‌تواند نقش قابل‌توجهی داشته باشد، حال اینکه در بسیاری از ای شاخص‌ها دانشگاه‌های عراق با چالش‌های قابل‌توجهی مواجه هستند

همچنین در سطح سوم مدل عدم و جود ساختار پویا و پذیرنده در آموزش عالی عراق به‌عنوان یکی از موانع کلیدی و زیربنایی ایفای نقش می‌کند. در تبیین این سطح از مدل میتوان گفت که دانشگاه هایی ظرفیت جذب و نگه داشت دانشجوی بین‌المللی بیشتری دارند که در ساختار اداری و آموزشی آن‌ها، پویایی و انعطافپذیری قابل‌توجه وجود داشته باشد. این پویایی و تنوع هم می‌تواند در قالب رویه‌های آموزشی باشد و هم‌ظرفیت هم گام شدن با تغییرات جهانی و تغییرات تکنولوژیک مطرح می‌شود و هم پویایی در رابطه با انعطاف‌پذیری قوانین مرسوم جذب و پذیرش. این پویایی کمک میکند تا قوانین و آیین‌نامه‌های دست‌وپا گیر و غیرقابل انعطاف برای ورود به‌نظام آموزش عالی کنار گذاشته و با انعطاف بالاتری در جذب دانشجو بین‌المللی اقدام شود؛ سیاستی که بسیاری از دانشگاه های آسیایی ازجمله مالزی و هند در دو سه دهه اخیر مدنظر قرار دادهاند.

همچنین نتایج پژوهش در سطح سوم مدل نشان می‌دهد که عدم وجود احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، امنیتی و سیاسی برای دانشجویان خارجی یکی دیگر از موانع مهم اثرگذار بر بین‌المللی سازی آموزش عالی عراق مطرح می‌شود. در تبیین این بخش از نتیجه میتوان گفت که ازیک‌طرف نگرش دانشجویان بین‌المللی و گردشگران علمی به مقوله های امنیتی، سیاسی، و اجتماعی در یک کشور عامل اساسی برای انتخاب مقصد بین‌الملل برای تحصیلات دانشگاهی خواهد داشت. به‌بیان‌دیگر رابطه معناداری بین ادراک دانشجویان

بین المللی در ارتباط با ابعاد سیاسی و امنیتی یک کشور و ارتباط با احتمال انتخاب آن کشور بهعنوان مقصد بین‌الملل برای تحصیلات دانشگاهی وجود دارد و از طرف دیگر این تصور میتواند حاصل تعاملات سیاسی، سیاست‌گذاری‌های آکادمیک و تعامل دانشگاههای درون یک کشور با کشورهای دیگر بهخصوص کشورهای توسعه‌یافته باشد، مفهومی که در قالب دیپلماسی علمی از آن یاد می‌شود. کشورهایی که میتوانند تعامل بالایی در حوزههای سیاسی و دیپلماسی علمی با سایر کشورها بهخصوص کشورهای توسعه‌یافته ایجاد کنند از این منظر میتوانند وجود امنیت را در ادراک شهروندان کشورهای دیگر برای تحصیلات بین‌المللی دانشگاهی ایجاد کنند. در نظام سیاسی و اجتماعی عراق گر چه سال‌های عراق سیاست‌گذاران در سطح ملی سعی کرده‌اند تعامل خوبی با جامعه جهانی برقرار کنند ولی حضور داعش در سال‌های اخیر حس عدم امنیت در مقولات سیاسی و اجتماعی را تشدید کرده است و تصورات دانشجویان بین‌المللی و اساتید بین‌المللی نسبت به کشور عراق را با چالش مواجه کرده است

دومین سطح مدل پژوهش به‌عنوان یک مانع که بیشتر به‌عنوان یک مانع اثرپذیر مطرح می‌شود و مانع روبنایی به نظر می‌آید که خود معلول موانع دیگر است، برنامه درسی بومی و محلی است. درواقع از منظر نتایج پژوهش، یکی از موانع توسعه بین‌المللی سازی در آموزش عالی برنامه درسی محلی و بومی است. فضای فرهنگی، تعاملات بین‌المللی و ایدئولوژی حاکم بر برنامه درسی کشور عراق به‌گونه‌ای است که برنامه‌های استاندارد بین‌المللی و زبان بین‌المللی انگلیسی کمتر در دانشگاه‌ها اجرا می‌شود و این موضوع چالشی اساسی برای توسعه بین‌المللی سازی نظام آموزش عالی است.

درنهایت عدم وجود جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها عراق در سطح جهانی به‌عنوان سطح اول مدل و روبنایی‌ترین سطح از مدل مطرح می‌شود. این بدین معنی است که این مانع گر چه خود به‌عنوان یک عامل و یک مانع مطرح می‌شود ولی از طرف دیگر به‌عنوان یک نتیجه و معلول نهایی نسبت به موانع دیگر معنی می‌یابد. بدین معنی که در صورت وجود بسترهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی طبیعتاً دانشگاهها برند بالاتری خواهند داشت به زبان دیگر عوامل چون بسترهای فرهنگی، سیاسی؛ سیاست‌گذاری‌ها و ساختار دانشگاه‌ها به‌گونه‌ای عمل می‌کنند که دانشجویان جاذبه‌ای در دانشگاه‌های عراق برای جذب نمی‌یابند. این بخش از پژوهش با پژوهش Alemu & Cordier (2017), Constantinescu et al. (2020), Khorasani & Zamani Manesh (2012), Parvin et al. (2021), Barahouei & Bagherimajd (2020), Poursaeed et al. (2019) همراستا است.

بر اساس نتایج پژوهش می‌توان برخی پیشنهادهایی را به شرح زیر ارائه داد:

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

ازآنجایی‌که یافته‌های پژوهش حاضر به‌روشنی نشان داد که عدم تبادلات سیاسی پویا با کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان زیربنایی‌ترین مانع، سایر موانع ازجمله فرایندهای اداری پیچیده، احساس ناامنی و نبود ساختار پذیرنده را تشدید می‌کند. بر این اساس، نخستین پیشنهاد می‌شود که وزارت آموزش عالی عراق به‌عنوان متولی اصلی، بستر تسهیل تعاملات سیاسی-آکادمیک را از طریق ایجاد سازوکار دائمی با وزارت خارجه نهادینه کند. این سازوکار می‌تواند به‌صورت «دفتر هماهنگی دیپلماسی علمی» با اقداماتی نظیر انعقاد تفاهم‌نامه‌های عملیاتی با دانشگاه‌های کشورهای هدف (به‌ویژه کشورهای باسابقه تعامل اقتصادی یا علمی با عراق) و پیگیری مصادیق عینی آن برای روادید دانشجویی، پذیرش استادان بین‌المللی و به‌روزرسانی قوانین اقامت بر اساس استانداردهای رایج جهانی است. چنین اقدامی مستقیماً به رفع موانع سطح سوم (فرایند پذیرش، ساختار پویا، احساس امنیت) کمک می‌کند و وابستگی به تغییرات کلان سیاسی را کاهش می‌دهد.

ازآنجاکه نتایج دیگر پژوهش نشان داد برنامه‌های درسی محلی و بومی به‌عنوان مانع سطح دوم، عمدتاً معلول سیاست‌گذاری‌های منسجم نبوده و مانع جاذبه‌های کافی دانشگاه‌ها در سطح جهانی نیز به‌عنوان روبنایی‌ترین معلول، پیشنهاد می‌شود محتوای آموزشی در مسیر بین‌المللی تدریجی بازطراحی شود و برنامه‌های درسی بومی-بین‌المللی در رشته‌های پر تقاضا که در آن، سرفصل‌های منطبق بر استانداردهای بین‌المللی به‌موازات محتوای بومی ارائه شود.

با توجه به اینکه سطح دانشگاه‌های عراق به‌عنوان یک مانع اساسی در تعامل با دانشگاه‌های دیگر و درنتیجه به‌عنوان یک مانع اساسی مطرح می‌شود انتظار می‌رود که وزارت آموزش عالی عراق، برنامه‌های موردنیاز به‌منظور بهبود رنکینگ دانشگاه‌ها در سطح جهانی بر اساس تجارب موفق دانشگاه‌های جهان در ارتقای رتبه‌های بین‌المللی (با افزایش چشمگیر تولیدات علمی بین‌المللی ، اعطای جایزه سالانه به پژوهشگران پراستناد، و ارتقای شاخص بین‌المللی شدن از طریق طراحی،برنامه جذب هدفمند دانشجوی خارجی با تمرکز بر کشورهای همسایه و جهان عرب، و بهبود زیرساخت‌های دیجیتال‌سازی و رفاهی موردنیاز رتبه‌بندی‌های جهانی) اقدام نماید.

References

Abdulrahman, B. S., & Sharif, L. T. (2022). Investigating Kurdish EFL university students' perceptions on implementing the Bologna Process at the universities of the Iraqi Kurdistan Region. *Halabja University Journal*, 7(4), 103-124. https://doi.org/10.32410/huj-10435 .

Adriaensens, D., De Cauter, L., Parker, C., Treunen, W., & Zemni, S. (Eds.). (2012). *Beyond educide: Sanctions, occupation and the struggle for higher education in Iraq*. Academia Press.

Alemu AM, Cordier J (2017). Factors influencing international student satisfaction in Korean universities. International Journal of Educational Development, 57: 54-64.

Arthur N. (2013). International students and career development: Human capital in the global skills race. Journal of the National Institute for Career Education and Counselling, 31 (1): 43-50.

Barahouei, T., & Bagherimajd, R. (2020). Educational Tourism Values with Intermediate linkage in information technology on international students attraction In higher education. Tourism Management Studies, 15(52), 235-262. [In Persian]

Börjesson, M. (2017). The Global space of international students in 2010. *Journal of Ethnic*.

Constantinescu, C; Mattoo, A, Ruta, M. (2020). The Global Trade Slowdown: Cyclical or Structural? Published by Oxford University Press on behalf of the World Bank.

Fakunle.O . (2020). . Developing a framework for international students' rationales forstudying abroad, beyond economic factors. Policy Future Educ.

Fathi Vajargah, K., Arefi, M., & Zamani Manesh, H. (2023). Evaluating Admission Barriers of Foreign Students into Universities and Institutions of Higher Education. Research and Planning in Higher Education, 17(4), 65-80. [In Persian]

Ghafar, Z. N., Ahmad, O. M., Raheem, B. R., Wajdi, M., & Adnyana, I. B. A. (2025). Opportunities and drawbacks of implementing the Bologna Process in Kurdistan higher education universities: A regional review. International Journal of Pedagogy and Learning in Context, 2(3). https://doi.org/10.24036/ijplc.v2i3.26

Ghafar, Z. N., Ahmad, O. M., Raheem, B. R., Wajdi, M., & Adnyana, I. B. A. (2025). Opportunities and drawbacks of implementing the Bologna Process in Kurdistan higher education universities: A regional review. International

Journal of Pedagogy and Learning in Context, 2(3). https://doi.org/10.24036/ijplc.v2i3.26

Hakimzadeh, R. (2010). Globalization, Internationalization of higher education and interdisciplinary curricula, interdisciplinary studies in humanities, 2(4). [In Persian]

Hall, C. M., & Saarinen, J. (2010). Polar tourism: Definitions and dimensions. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 10(4), 448-467.

Hallaj, A., Fathi Vajargah, K., Khosravi, A., Phoashaneh, K. (2021). The Designing and Validation a Pattern for Attracting Foreingn Students to Islamic Azad University, Research in Curriculum Planning, 68(18), 32-51. [In Persian]

Hidayanto, A. N., et al. (2021). Analysis of barriers to digital transformation in higher education: An interpretive structural modeling approach. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 18(7), 2150024. https://doi.org/10.1142/S0219877021500243

Jafar, H. F. (2021). *Internationalization of higher education and imported universities in post-conflict Iraq through a policy borrowing lens* (Unpublished doctoral dissertation). University of Toronto, Ontario Institute for Studies in Education, Canada.

Khorasani, A., & Zamani Manesh, H. (2012). Effective strategies in internationalization of universities and institutes of higher education in Iran. Education Strategies in Medical Sciences, 5(3), 183-189. [In Persian]

Knight J. N . (1994). Internationalization : Elements and checkpoints. (CBTE Research paper NO.7). Ottawa, canada: canadian Bureau for International Education.

Knight J. N . (2015). International Universities: Misunderstandings and emerging models. Journal of studies in International Education,19(2) ,107-121.

Knight, J. (2003). "Internationalization Remodeled: Definitions, Approaches and Rationales, Journal of Studies in International Education, 8 (1). 5-31.

Kurdi, M. (2025). The role of barriers, perceptions, and strategic gaps in attracting international students. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, University of Baghdad. https://doi.org/10.33095/6ezaqm93 .

Li J. (2018). Trends and Implications of International Student Mobility. In Conceptualizing Soft Power of Higher Education. Singapore: Springer.

Mehravar, S., Nobakht, M., Malekpour lapari, K. (2022). Identifying discourses shaping international scientific collaborations in Iranian higher education. Journal of Research on Management of Teaching in Marine Sciences, 9(1), 1-20. [In Persian]

Mishra, R., & Chaudhary, S. (2026). Structural modelling of enablers driving internationalization in indian higher education: A Fuzzy-TISM analysis. International Journal of Educational Development, 121, 103505. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2026.103505.

Mohseni, H., Arasteh, H., Ghourchian, N., Jaefari, p. (2013). Swot analysis of international Scientific coorperation programs in Iranian higher education, edycational leadership and administration , 7(2), 107-129. [In Persian]

Oztorgot. (2014). Best practices in recruiting and retaining international students in the U.S. Current Issues in Education. 1-21.

Parvin, E., Ghiasi Nadoshan, S., Khorsandi Taskooh, A., & Zaker Salehi, G. R. (2021). Identifying Barriers of International Students' Admission in Iranian Public Universities. Research in Medical Education, 13(1), 24-34. [In Persian]

Poursaeed, M., Zarea, R., Soltani, N., & Abedini, A. (2019). Scientific tourism; a phenomenological understanding of the experiences of foreign tourists from Iranian universities. Tourism Management Studies, 14(48), 91-116. [In Persian]

Qadir, A. (2024, August 21). *Higher education: Cultural and academic challenges for the refugees and internally displaced personnel in the case of Kurdistan Region-Iraq*. United Nations Academic Impact. https://www.un.org/en/academic-impact.

Rahim, M. A., & Hassan, A. S. (2023). Implementing ECTS in transitional higher education systems: The case of Iraqi Kurdistan. *Journal of Education and Learning*, 12(3), 177-190. https://doi.org/10.5539/jel.v12n3p177

Saadati, A. (2025). Lessons learned from the front lines of medical TNE: Establishing a British International University in the Kurdistan Region of Iraq. *The PIE News*. https://thepienews.com/career-outcomes-trump-rankings-in-student-decision-making/

Svetlik i Bracek Lalic A . (2016). the impact of the internationalisation of higher education on academic staff development–the case of Slovenian public universities. Studies in Higher Education. 80-364.

Teichler.U. (2017). Internationalisation trends in higher education and the changing role of International student mobility. Journal of International mobility, 5(1),177.

Times Higher Education. (2026). Arab University Rankings 2026. Retrieved from https://www.timeshighereducation.com/

von Sponeck, H. (2009). Iraq: A case of educide. In D. Adriaensens, L. De Cauter, C. Parker, W. Treunen, & S. Zemni (Eds.), Beyond educide: Sanctions, occupation and the struggle for higher education in Iraq (pp. 31-46). Academia Press.

ZakerSalehi, Gh., Salehi Najafabadi, M. (2012). Development of strategies for attract foreign students in Iran, Journal of Iranian higher education, 4(3), 65-92. [In Persian]

❖سیروس منصوری[1]* ❖فرزانه غریبی[2]❖کریم النعیمی[3]❖

۷۷-۱۰۰

Identification and Hierarchical Structuring of Barriers to the Internationalization of Iraq's Higher Education System: An Interpretive Structural Modeling Approach

Sirus Mansoori[1]*, Farzaneh Gharibi[2], Karim Al-Naeimi[3]

Abstract

The present study was conducted with the aim of identifying and categorizing the barriers to the internationalization of Iraq's higher education system. The research employed a case study approach based on a modeling method. The statistical population consisted of key experts—specifically faculty members from Iraqi universities—from which 28 individuals were selected via purposive sampling. Data were collected using official documents and a researcher-developed, self-administered questionnaire. Interpretive Structural Modeling (ISM) was utilized for data analysis. The findings indicate that nine factors serve as barriers to the internationalization of Iraq's higher education system. Among these, the lack of dynamic political engagement with developed nations emerges as the most fundamental (foundational) factor. Furthermore, the low standing of Iraqi universities in international rankings, the absence of necessary infrastructure and facilities, the failure to facilitate student admission processes (politically and administratively), the lack of coherent national-level policies regarding academic engagement, the absence of a dynamic and receptive structure within higher education, and a perceived lack of security (social, physical, and political) for international students all function as significant foundational barriers. Additionally, localized/indigenous curricula and the insufficient global appeal of Iraqi universities were identified as "superstructural" barriers—essentially acting as consequences of the aforementioned foundational factors.

Keywords: Internationalization of higher education, curriculum, higher education

[1]Associate Professor, Department of Education, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran
s-mansoori@araku.ac.ir
[۲]Assistant Professor, Department of Education, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran
[3] M.A. in Educational Technology, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran